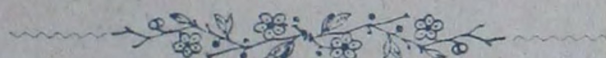
EEN WEG TOT BEVRIJDING DER ARBEIDERSKLASSE.

NAAR HET DUITSCH VAN

GUSTAV LANDAUER.

VERTAALD DOOR

B. REYNDORP.

J. STERRINGA,
AMSTERDAM.

I.

DE POLITIEKE TOESTAND EN DE EKONOMISCHE ZELFHULP.

Wij leven thans, in Duischland veel meer dan in de overige landen van Europa, in een tijdperk, dat sterke overeenkomst vertoont met de periode die aan de Maartrevolutie van 1848 voorafging. Op de pruisische koningstroon, om daarmede te beginnen — want in Duitschland speelt de monarchie nog een zeer groote rol — zit een man, die in velerlei opzicht een onloochenbare overeenkomst vertoont met Friedrich Willem IV. Deze overeenkomst is niet alleen feitelijk aanwezig — maar zij wordt ook door vele kringen der duitsche burgerij waargenomen. Nog nooit werd in het openbaar en nog veel meer in onderlinge kringen zoo herhaaldelijk en menigvuldig over een vorst gesproken. Dit staat wellicht daarmede in verband, dat deze monarch gaarne in het openbaar zijn meening uitspreekt, een meening, die niet altijd in overeenstemming was met de inzichten en bedoelingen der verschillende lagen van de bevolking en van de verschillende beroepskringen. Laat ons van den niet verantwoordelijken koning tot de verantwoordelijke regeeringen overgaan. Een regeering wordt thans in Duitschland zeer spoedig omvergeworpen — en plotseling keert de nieuwe regeering — wellicht door de besluiten van een staatsraad overtuigd — tot de grondstellingen van de oude gevallen ministers terug. Een levendige en overdreven hoop wordt in een kring der bevolking opgewekt, die zich in een algemeen bekende toestand van ellende bevindt en het blijkt ten slotte dat niets doortastends zal worden gedaan. Zoo gaat het de eene klasse na de andere, tot zij ten slotte allen tot ver-

bittering en hopeloosheid vervallen. Zoo zou het ook met de arbeiders gegaan zijn, als zij niet van het begin af aan zeer koel gestemd waren geweest tegenover de proclamatiën van 1890. Zoo is het met de handwerkers gegaan en hetzelfde noodlot ondergaan nu ook de het landbouw bedrijf uitoefenende grondbezitters. Nergens is meer eenige duurzaamheid aanwezig, de vastberaden energie om voorwaarts te gaan ontbreekt, maar evenzoo ontbreekt de brutale moed om terug te gaan. Er wordt veel, zeer veel gesproken; maar er wordt zoo goed als in het geheel niets gedaan.

Ik geloof dat in geheel Duitschland niet een mensch gevonden wordt die het bijzonder zou verwonderen, wanneer in een trotsche en plechtige proclamatie aan de lieve en getrouwe leden van den Rijksdag het beroemde wetsontwerp tegen den „Umsturz" dat eigenlijk aan geen enkele partij kan behagen, maar dat toch ongelukkigerwijze door een toevallige meerderheid zou kunnen worden aangenomen, — ingetrokken werd. Iets dergelijks is reeds eenmaal voorgekomen, nl. bij de volksschoolwet zaliger nagedachtenis. Heden evenals toen weren zich alle leden van de burgerij die tenminste nog iets over hebben voor eenige geestes-vrijheid der zoogenaamde beschaafde kringen, uit alle kracht tegenover deze poging tot kneveling. Ja zelfs voorstellen doemen op, die wederom op bedenkelijke wijze aan 1848 herinneren. Een alleszins achtenswaardig en moedig man, Prins Heinrich von Schönaict Carolath, de voormalige koninklijk pruisische landraad von Guben, stelt voor, om een soort van duitsche nationale vergadering te Berlijn bijeen te roepen tot bescherming der vrijheid van meening. Van uit Göttingen, de stad der zeven dappere hannoversche professoren, gaan stormachtige petities van de duitsche burgerij uit, die in massa onderteekend worden.

Wanneer wij dit alles bedenken — de in verscheidene kringen aan het wankelen gebrachte koningstrouw, de ontevredenheid van bijna alle standen met hun ekonomischen toestand, vóór alles echter de nood en de ellende der meestal reeds tot het heldere bewustzijn van hun

toestand gekomen arbeiders en werkeloozen, van het proletariaat, verder het zuivere oproer van de burgerij en de arbeidersklasse tegen de geestesonderdrukking der papen, industrieridders en kouponknippers, die vooral door het wetsontwerp tegen de „Umsturz" ontketend is geworden, en eindelijk de algemeen bekende lust van zekere reaktionairen tot uitvoering van een staatsgreep, die zich thans duidelijker dan ooit openbaren — dan is de vraag voorzeker geoorloofd en noodzakelijk of al deze opgehoopte veerkracht slechts wacht op een kleine elektrische vonk, die het onweder doet losbarsten? Of duidelijker gesproken: Staan wij aan den vooravond eener revolutie?

Wellicht zou ik deze vraag met „ja" beantwoorden, als ik niets vuriger wenschte dan een gewelddadigen opstand van een groote massa tegen de staatsmacht en haar militairen en wanneer daardoor mijn blik zoozeer beneveld was, dat ik werkelijk geloofde wat ik wenschte. Daar ik na een zonder vooroordeel ingesteld onderzoek naar de menschensoort, die in dezen tijd in Duitschland naast het burgerlijke beroep, ook nog de rol van soldaat te vervullen heeft, echter geloof, dat thans nagenoeg elk geweer en elk kanon dat de heerschende klasse in kazernes en tuighuizen ter beschikking heeft, ook schieten en treffen zou, onverschillig op wie, zelfs op vader en broeder indien het verlangd wordt, houd ik zulk een gebeurtenis voor in de hoogste mate vruchteloos, verderfelijk en dus niet gewenscht. Ik blijf daarom koel en onverschillig bij het lawaai dat op het oogenblik in Duitschland gemaakt wordt en kom tot de konklusie dat het spoorloos en zonder bijzondere gebeurtenissen zal verstommen. Een ingehouden toorn zal echter na het aannemen van het wetsontwerp tegen de „Umsturz" 1) ook bij de burgerij overblijven, de zuilen van deze staatsorde hebben een sterken schok gekregen, in menig hoofd zijn nieuwe vraagstukken opgekomen, de bevrijdingsidée heeft menig hart en menige geest opnieuw

1) Zooals men weet werd dit wetsontwerp tegen de „omverwerping" niet aangenomen. Noot v. d. Vert.

veroverd; maar tot een gewelddadige uitbarsting zal het niet komen, wat zooveel zeggen wil als: wij zullen geen nederlaag lijden.

Zoodoende bestaat er dus geen noodzakelijkheid tot het nemen van plotselinge besluiten, en er wordt den arbeiders in hun bevrijdingskamp geen korteren weg aangeboden, die hun aanleiding kon geven om van den langen en moeitevollen weg der vereeniging en voorbereiding voor een vrije maatschappij af te wijken. Hoezeer ook in Duitschland in uitgebreide leeringen het politieke belang opnieuw ontwaakt is, toch hebben de arbeiders thans zoomin als vroeger reden, aan het dwaze dobbelspel om de oogenblikkelijke macht, d. w. z. aan het politieke machtsapparaat der heerschende klasse deel te nemen. Over het algemeen is het echter juist, dat de arbeidersklasse geen ander streven hebben kan, dan een macht te worden; maar deze macht verkrijgt zij niet door deel te nemen aan het politieke dobbelspel, door te trachten uit de regeeringssoepketel mede te eten en de grootst mogelijke brokken er uit op te visschen. Deze macht moet veeleer onafhankelijk van de organisatie der onderdrukkende klassen, zelfstandig en in vrije grootheid worden opgebouwd. De arbeiders moeten — door de nood gedwongen binnen den staat — maar toch afgewend van hem, het geraamte opbouwen voor de vrije socialistische maatschappij. De feitelijke macht, die totnogtoe verborgen en latent in de massa van het arbeidende volk gerust en gesluimerd heeft, kan slechts dan vol kracht te voorschijn treden, als zich door het samenvatten der buitengewoon verbrokkelde kracht nieuwe organisaties vormen, die de onafhankelijkheid der arbeiders van de ekonomische en staatkundige organisaties garandeeren. De ekonomisch machtigen der tegenwoordige maatschappij zijn in een staat aaneengesloten, die hen door fysieke en moreele geweldsmiddelen hun ekonomische en verstandelijke overmacht verzekert. Totnogtoe hebben de arbeiders getracht, tegenover de zedelijke machtsmiddelen, die zich vooral in de kerk en de staatsschool uiten, de macht der verlichting en der opwekking te stellen. Zij

zijn dus nooit op den inval gekomen, binnen de bestaande kerken en scholen, met de staatsleeraren en kerklichten te konkurreeren. Veeleer hebben zij zich van de zedelijke dwanginstellingen afgekeerd en door vrije gemeenten en vereenigingen van allerlei soort, zooals volkstooneelen, arbeidersontwikkelingsscholen, lees- en diskuteerklubs enz., tegenover de geweldsorganisaties, eigen vrije organisaties geplaatst. Dit is de juiste weg, ofschoon nog slechts zwakke beginselen voorhanden zijn. Een nog onuitputtelijke rijkdom van middelen voor vruchtbaren arbeid in deze geestelijke bevrijdingskamp is voorhanden.

Evenzoo moeten de arbeiders handelen, als zij zich werkelijk van de fysieke machtsmiddelen hunner heeren willen bevrijden. Zoomin als het hun bedoeling is, de kerk en de school van binnen uit te hervormen, zoomin kan er den arbeiders iets aan gelegen zijn, om in de kringen der regeerders binnen te treden. Zooals de ontwikkelingsorganisaties van het proletariaat zich buiten den staat op nieuwe grondslag opbouwen, hetgeen zij in de toekomst nog veel meer zullen doen, zoo ook moet de arbeidersklasse, als zij bewust wil worden van haar eigen macht, zich afsluiten tegenover den huidigen staat en de burgerlijke maatschappij; zij moet deze maatschappij in de eerste plaats haar ekonomische diensten opzeggen; een vrij georganiseerde maatschappij in de maatschappij vormen. Zij moet zich haar produktie allereerst zelf ter beschikking stellen, want de arbeidende klasse moet voor de bevrediging harer eigene behoeften, niet voor de roofbehoeften harer vijanden arbeiden. Dit kan geschieden langs den weg van ekonomische zelfhulp, als de eindelijk tot het inzicht van datgene wat noodig is gekomene arbeiders zich tot groote verbruikskoöperaties aaneensluiten, die hun behoeften zonder tusschenkomst van industriëelen en kooplieden door de eigene leden der koöperatie laten vervaardigen, terwijl elke verbruiker al naar de tak van bedrijf waartoe hij behoort, in een produktiegroep, die in nauwe verbinding met de groote koöperatie staat,

de benoodigdheden voor zijne kameraden en voor zich zelf helpt voortbrengen.

In 1878, ten tijde toen in werkelijkheid de duitsche arbeiders eerstens door het woord tot vereeniging moesten worden opgewekt en verlicht, hebben de duitsche machthebbers voor de eerste maal getracht, door een nieuwe wet de socialistische propaganda tot zwijgen te brengen. De arbeiders hebben ook onder de socialistenwet middelen genoeg weten te vinden, om de taal van het socialisme, de stem der vrijheid te vernemen en verder te verspreiden onder de kringen des volks. Thans wordt deze poging met strenger geweld, maar ook met veel duidelijker waar te nemen doodsangst van de zijde der burgerlijke maatschappij gewaagd. En ook ditmaal is ons innig vertrouwen dat het woord van het socialisme zal blijven weerklinken en als de stem der vrijheid verhinderd wordt te spreken, dan zal zij des te duidelijker en dringender fluisteren.

Maar thans is het woord alleen niet meer voldoende. De tijden zijn anders geworden. Het socialisme staat reeds voor de deur en wacht, dat men er zich op voorbereide en het toegang verschaffe. De socialistische idée is zoo overweldigend waar en rechtvaardig, dat slechts de eerste schreden gedaan moeten worden, niet meer alleen door haar te prediken, maar door praktischen arbeid in de werkelijkheid om te zetten en haar zullen millioenen, die thans nog onwetend van verre blijven staan, toestroomen. Wij zijn thans zoover gekomen dat zich bij het woord ook de daad moet voegen. Bouwen wij onze nieuwe organisatie onverschrokken op binnen den tegenwoordigen staat - - de rechtvaardigheid zal zegevieren en wij zullen zien wie wijken moet. Laten wij ons vereenigen, wij arbeiders, in kolossale massa's opdat wij voor ons voortbrengen, wat wij zelf verbruiken, genieten willen! Bouwen wij zulke koöperaties op welker devies is: Aan elken arbeider de waarde van zijn arbeid! Laat ons allen plaats nemen aan deze zijde, in innige trouwe vereeniging en laten wij allen die niet met ons zijn willen,

onder de andere banier, welks opschrift slechts luiden kan: Wij leven van vreemden arbeid! Laten wij het gerust daarop aankomen, of de staat ook tegen dit ons praktisch socialisme nieuwe wetten zal smeden, als wij door de daad toonen, hoe doorvoerbaar maar ook van welk een schitterende rechtvaardigheid onze zaak doordrongen is. Thans nu nog slechts met het holle woord strijd wordt gevoerd tegen de werkelijkheid der tegenwoordige wereld, kunnen de tegenstellingen nog omsluierd worden, kan met allerlei frazen, uit wit zwart en uit leelijk mooi worden gemaakt, kan men het bestaande als rechtvaardig verdedigen en het nog slechts verlangde als onrechtvaardig verdoemen. Bestaan echter inderdaad onze organisaties, is reeds een stuk der socialistische wereld in de verwarring van onzen jammerlijken tijd aanwezig, dan zullen menigeen de schellen van de oogen vallen, en schitterend zal de zon der waarheid opgaan over datgene wat worden wil. Dan mag de staat voor zich beslissen, of hij tegen de waarheid, die dan ieder ziet die oogen heeft om te zien, en of hij tegen de rechtvaardige zaak van het opkomende socialisme wil optreden. Laat ons ondertusschen daarop rekenen, dat hij het doen zal. Hij zal alles doen om ten bate der heerschende kaste, de ekonomische organisaties der arbeiders, die zich willen bevrijden en tot het genot der beschaving willen verheffen, te vernietigen. Wij willen niet zoo optimistisch zijn om te gelooven dat wij allen kunnen overtuigen. Maar of dan, als de groote massa in haar koöperaties rijp zal zijn voor het socialisme, en als de burgerlijke maatschappij op een verdord blad gelijkt, dat niet van zelf van den boom kan afvallen, of dan — onze kinderen en kleinkinderen zullen het beleven — niet wederom de een of ander de vraag zal stellen: Staan wij voor een revolutie? En of dan het antwoord niet anders zal luiden?

II.

REVOLUTIE EN HERVORMING. POSITIEVE ARBEID.

Het is inderdaad zeer wel mogelijk, dat hier of daar toekomstige staatslieden de zaken zoo tot het uiterste zullen drijven, dat een gewelddadige uitbarsting er het gevolg van is, die in zijn verloop wellicht menig rudimentair overblijfsel uit het verleden zal wegvagen: dat zou dan het beroemde „geweld," de vroedmeester der nieuwe maatschappij zijn. Een zeer groot aantal menschen uit de meest verschillende kringen der samenleving, zijn na meer of minder rijp nadenken tot de bepaalde overtuiging gekomen, dat de sociale klassetegenstellingen ten slotte toch eenmaal tot een revolutie moeten leiden, en een groot gedeelte van hen gelooft, dat deze niet ongunstig zal uitvallen voor de socialistische maatschappij.

Het is overigens psychologisch 1) zeer goed te begrijpen, dat menschen, die anders zeer vredelievend zijn, aan wie zelfs de gedachte aan geweldpleging of bloedvergieten tegenstaat en een gruwel is, toch begeesterd, ja zelf bedwelmd worden, als zij zich voorstellen, dat zij, de steeds gemartelden en onderdrukten, die zoo langen, langen tijd het feitelijke geweld der rijken en machtigen moesten verdragen, eindelijk eens de dag der wrake beleven (het betreft hier beslist een gevoel van wraakzucht) waarop zij als overwinnaars op de lichamen hunner heeren zullen staan, met wonderschoon vooruitzicht op een gelukkige toekomst.

Niettemin is het echter een jammerlijke dwaling, die vooral door velen van hen gehuldigd wordt, die zich met slechts geschreven en onware geschiedenissen van vroegere revoluties hebben gevoed, te meenen, dat de strijders voor de zegepraal van het socialisme

---

1) Psychologisch, d. w. z. enkel van uit het standpunt der waarneming van de zielkundige verschijnselen. De psychologie onthoudt zich van lof en veroordeeling. Zij laat dit aan de staatswetten en de moraal over.

tegenwoordig alles moeten doen om maar zoo spoedig mogelijk, liever vandaag dan morgen, zulk een gewelddadige uitbarsting der massa te voorschijn te roepen. Ja zelfs is door zulke doelrevolutionairen, de volmaakt verkeerde meening uitgesproken, dat hoe slechter het den proletariër gaat, des te meer hij tot geweld geneigd is en daarom moeten wij ons er voor wachten, voor een verbetering van zijn tegenwoordigen toestand te strijden. Deze lieden verwachten alles van het geweld. Ik echter meen, dat van het geweld in het geheel niets te verwachten is; noch van het geweld van een thans heerschende klasse, noch van het geweld van zoogenaamde revolutionairen, die bij wijze van liefhebberij, door diktatoriale dekreten zouden trachten een socialistische maatschappij uit het niet te voorschijn te roepen.

Men mag over de natuurlijke noodzakelijkheid eener toekomstige revolutie optimistisch, d.w.z ontkennend, of pessimestisch, d.w.z. bevestigend denken, zooveel is echter zeker, dat zij nooit iets anders kan zijn, dan een laatste treurige episode; zij kan zonder twijfel nooit het doel van een sociale beweging zijn. Het doel waarnaar wij streven, is de opbouw van een socialistisch georganiseerde, vrije maatschappij. Hoe weinig zich nu ook de tegenwoordige staatsinstellingen, van wier voortreffelijkheid en onontbeerlijkheid helaas nog zeer vele menschen overtuigd zijn, in overeenstemming met dit doel bevinden, toch is het onze eerste taak, binnen het raam waarin wij ons „vrij" kunnen bewegen, organisaties op te richten, die eenigszins geschikt zijn, om de arbeiders tegen de uitbuiting, de list en het geweld van de zijde der bezitters van de ekonomische machtsmiddelen te beschermen. De organisaties zijn reeds van zelf door hun anti-kapitalistische richting voortreffelijke schreden in de richting der ontwikkeling en voorbereidende elementen der socialistische maatschappij. De ekonomische strijd, die de arbeiders tot nog toe in Duitschland gevoerd hebben, werd bijna uitsluitend gevoerd door de arbeiders in hun rol van producenten. Wij zullen in het volgende hoofdstuk deze uiting

van den strijd zeer vluchtig bespreken. Wij zullen overigens echter zien, dat de grootste macht die de arbeidersklasse bezit en die zij tot nog toe bijna geheel ongebruikt heeft gelaten, de vereening van haar konsumtie is. Tot nog toe was op dit gebied het eenige wapen van het proletariaat het niet verbruiken d.w.z. de boykot. Wij zullen echter zien hoe dit wapen eerst zijn rechte beteekenis verkrijgt, als niet alleen aan eenige ondernemers de klandizie wordt ontzegd, een klandizie die zich totnogtoe dan steeds tot andere ondernemers en tusschenpersonen heeft gewend, maar als de arbeiders hun verbruik buiten de parasitische tusschenpersonen om vereenigen. Het gaat hier evenzoo als op het gebied der voortbrenging, waar de werkstaking, de opzegging van den arbeid, eerst zijn volle beteekenis verkrijgt, wanneer gelijktijdig de arbeiders hun produktie zelfstandig vereenigén in de produktieve koöperatie.

Het spreekt van zelf dat naast dit opbouwen op ekonomisch gebied, de verlichting en revolutioneering der hoofden moet plaats hebben. Ik versta onder deze revolutioneering der hoofden, die ik bij elk mensch tot welke kring hij ook behooren mag, te voorschijn roepen wil, zijne losscheuring van de hersenschimmen, waarmede hem de heilige traditie der kerk en van den staat zorgvuldig omgeven heeft. Slechts door zulk een onvermoeiden arbeid aan de verlichting zal het mogelijk zijn, dat de hinderpalen die de socialistische maatschappij en de vrije ontwikkeling der individualiteit totnogtoe in zoo vreeselijk hooge mate in den weg stonden, worden weggeruimd.

Wanneer totnogtoe door de vrijheidlievende socialisten en anarchisten vóór alles tegen de sociale hervorming en de positieve medearbeid gestreden werd, was dit over het algemeen gerechtvaardigd, in zooverre daaronder het uitbouwen van staatkundige dwangorganisaties en de versterking der staats- en politiemacht van de zijde der arbeidersklasse, verstaan werd. Als echter eenige doel- en mondrevolutionairen

(zelfs zoo menigeen onzer bevond zich eenigen tijd op dit stadium!) ook de zelfstandige hervormingsarbeid van de arbeidersklasse buiten den staat om en de positieve arbeid tot in het leven roeping van vrije, buiten den staat staande arbeidersorganisaties verdoemen willen, dan spijt het mij te moeten zeggen dat deze lieden niet in staat zijn ook maar iets duurzaams en doelmatigs door de daad voort te brengen (ofschoon juist zij wellicht veel over de „daad" en haar propaganda spreken) en dat zij slechts met de f r a z e strijden, waarbij in ieder geval reeds het bloote woord voor hen zelf en anderen gevaarlijk genoeg kan worden. Positieve arbeid is noodig ter voorbereiding van de socialistische maatschappij; en wanneer de zoozeer geliefde vraag: „hervorming of revolutie?" opgeworpen wordt, dan antwoord ik, dat deze vraag verkeerd gesteld is, want zij moet luiden: hervorming of fraze? En dan zullen wij ons zeker wel voor de hervorming, d.w.z.niet voor de staatshervorming, maar voor de opbouw van vrije, groote arbeidersorganisaties, langs den weg van energieke en besliste zelfhulp, verklaren. Wij hopen dat dan latere geschiedschrijvers na de overwinning van de zaak van het socialisme met het volste recht zullen kunnen zeggen: d e z e z e l f h u l p — d a t w a s d e e i g e n l i j k e r e v o l u t i e.

III.

DE STRIJD DER ARBEIDERS ALS PRODUCENTEN.

De burgerlijke maatschappij, gelijk elke maatschappelijke organisatie, waarin een heerschende minderheid zich laat onderhouden door een onmachtige talrijke klasse van proletariërs, is gegrond op de tevredenheid en de berusting der tot armoede, onzekerbeid en onbeschaafdheid gedoemde massa. Zoo beschouwd is de grondslag van de tegenwoordige maatschappelijke orde door de „opruiers" en de „woelgeesten" reeds in zeer

hooge mate ondermijnd. Want elk een weet — in volmaakte tegenstelling met vroegere kristelijke tijdperken, toen de arme zich door het uitzicht op het eeuwig hiernamaals bewegen liet, om vol berusting en geduld door het aardsche tranendal te trekken — dat een tevreden proletariër in deze dagen een kuriositeit is, die niet gemakkelijk meer kan worden opgediept. Deze ontevredenheid heeft zeer natuurlijk de vereeniging der op zich zelf onmachtige arbeidersmassa's ten gevolge gehad. Men kan in Duitschland evenals thans reeds in alle beschaafde landen, over het algemeen drie richtingen in deze organisaties onderscheiden:

1) De organisaties die de verlichting der arbeidersklasse moeten mogelijk maken, omtrent de grondslagen der huidige maatschappij en omtrent de wegen die naar de toekomst leiden. Hoofdmiddelen zijn: de pers, vereenigingen en vergaderingen, benevens ondersteuning der slachtoffers van dezen arbeid aan de verlichting.

2) De vereeniging der arbeiders als kiezers van arbeidersvertegenwoordigers in de tot de regeeringsmachinerie behoorende parlementen, met het doel de eischen der arbeiders door middel van de wetgeving door te voeren en met het doel de sociaal-demokratische ideeën in het openbaar te vertegenwoordigen. De als zoodanig verkozen vertegenwoordigers hebben zich zelf vaak tot heeren der onder te noemen politieke en verlichtingsorganisaties opgewerkt, en maken, als uitverkoren leiders der arbeidersbeweging, ook vaak op een toongevenden invloed op de nu te noemen belangrijkste van de totnogtoe bestaan hebbende bonden der arbeidersklasse aanspraak.

3) De vakorganisaties der arbeiders: naast het doel, ondersteuning bij ziekte en werkloosheid, streven zij er in de eerste plaats naar de toestand hunner leden te verbeteren, door het vereenigde en aaneengesloten opstellen van eischen aan de ondernemers en eventueel door de organisatie en ondersteuning van het neerleggen van den arbeid.

De vakorganisaties zijn dus in de eerste plaats strijd-organisaties. De arbeiders, die in het ingewikkelde mechanisme der burgerlijke maatschappij daartoe bestemd zijn om een aanhangsel van de machine te vormen, om zoolang te arbeiden als met het belang van den ondernemer overeenkomt; die met een loon tevreden moeten zijn, dat ter bevrediging der allernoodzakelijkste behoeften nauwelijks voldoende is; en die ten laatste voortdurend in gevaar verkeeren, om werkloos te worden en de vreeselijkste ellende te lijden, hebben gezien dat de vrijwillige werkloosheid, want dat is toch de werkstaking, op een tijd en in een omvang, dat hij voor de ondernemers uiterst verderfelijk en gevaarlijk is, een krachtig wapen vormt, ter verkrijging van een betere levensstandaard. Ter bereiking van dit doel is het in elk geval noodzakelijk, dat de vakgenooten zich met de stakers solidair gevoelen en in hun solidariteit zóóver gaan, dat zij weigeren de plaatsen der stakers in te nemen, ook als zij zelf werkloos zijn. Reeds daardoor werken de vakvereenigingen te midden van een maatschappij, die den meedoogenloozen strijd van allen tegen allen proklameert, op voortreffelijke wijze opvoedend en socialiseerend.

Hier moet echter, helaas! gekonstateerd worden, dat de resultaten, die door de werkstakingen verkregen worden, zelden duurzaam zijn. Van de eerste gelegenheid de beste dat de zaken slecht gaan, wordt door de ondernemers gewoonlijk gebruik gemaakt, om den ouden toestand weder in het leven te roepen. Ja ik ga nog verder: over het algemeen is het vooruitzicht voor de arbeiders om door werkstakingen een verbetering van hun toestand te verkrijgen, zeer slecht geworden. In de laatste jaren werden de meeste werkstakingen verloren, om de eenvoudige reden, dat ook de ondernemers door de ervaring hebben geleerd en zich door den nood gedreven in kartels 1) hebben vereenigd, elkaar weder-

1) Vereenigingen van groot-kapitalisten en industrieëelen tot onderlinge vaststelling van den warenprijs en beheersching der warenmarkt. In Engeland en Amerika heeten deze monopolievereenigingen „trusts". N. v. d. Vert.

keerig ondersteunende tegenover de arbeiders. Ook is het volkomen duidelijk, hoe hoogst ongunstig in de eenvoudige werkstaking de positie der arbeiders is. De arbeider wordt vrijwillig werkloos, is verplicht te teren op de in de vakvereenigingskassen aanwezige bespaarde gelden en nog vaker op andere, vrijwillige bijdragen en heeft dus spoedig met den honger te kampen. Van honger kan daarentegen bij den ondernemer volstrekt geen sprake zijn: hoogstens echter van een momenteel groot verlies, waarvoor de uitbuiter juist door zijn hardnekkigheid later rijkelijke vergoeding verkrijgt. Wat de arbeiders in de werkstaking gezamenlijk verliezen, dat steekt de ondernemer tot aan de eerstvolgende werkstaking in zijn zak.

Dikwijls hebben uitgeslotene werkstakers getracht, eigene, eenigszins koöperatief georganiseerde ondernemingen in het leven te roepen. Deze zelfstandige produktieve koöperaties, die geen georganiseerden kring van verbruikers ten dienste stond, die daarom veeleer in den wilden konkurrentiestrijd der uitbuitende ondernemers werden binnengeleid, zijn bijna allen in den maalstroom van dezen konkurrentiestrijd ten onder gegaan, of zij hebben ten minste de deelhebbende arbeiders volstrekt geen zekerheid en verbetering van hun toestand gebracht.

Daarom zijn wij tot het inzicht gekomen, en dat moet hier onomwonden worden uitgesproken, dat de arbeiders, als zij den klassenstrijd slechts in hun eigenschap van p r o d u c e n t e n voeren, over het algemeen aan het kortste eind moeten trekken en v e r l i e z e n.

De revolutionairen sluiten zich bij deze sceptische beoordeeling der werkstakingen aan, maar zij voegen erbij: „Ook een verloren werkstaking is evenwel voor de revolutionaire zaak van het socialisme steeds een aanwinst, door dien de arbeiders hierdoor opgewekt en verbitterd worden en er aldus toe worden gebracht om grondiger dan te voren over hun toestand na te denken."

Goed, zeer goed zelfs, ook voor mij heeft de werkstaking van af dit standpunt beschouwd nog haar be-

geesterende beteekenis; maar ik verzoek dringend om *waarheid*. Ik verzoek niet *jezuïtisch* te handelen, niet den arbeiders praktische resultaten te beloven die zij door de werkstaking zouden kunnen verkrijgen om daarna zich over het verlies te verheugen, omdat weder nieuwe stof tot verbittering is opgehoopt geworden. Ik wensch veeleer dat de arbeiders zich omtrent de resultaten eener werkstaking volstrekt niet aan illusies overgeven. Toch behoeven zij zich ook niet met te groote angstvalligheid aan de gelegenheid tot arbeiden,die zij oogenblikkelijk hebben, vast te klampen en zij hebben niet de minste reden, om zich willekeurige eischen van den ondernemer te laten welgevallen. „De mensch leeft niet bij brood alleen," en een koene lichtzinnigheid past zeer goed voor den arbeider, die niet gelijk de burgerlijke filisters, met alle kracht aan zijn oogenblikkelijk bestaan hangt. Voor wien de idée meer waarde heeft, dan de zekerheid, wie lust gevoelt om zich op te offeren, en zich te laten meeslepen door zijn begeesterend ideaal, wie tegenover de burgerlijke maatschappij demonstreeren en manifesteeren wil, die weet dat voor een zoodanig optreden de werkstaking een indrukwekkend wapen is.

Dat inderdaad een groot gedeelte der arbeidersklasse reeds nu de werkstaking zoo opvat, daarvoor is het beste bewijs het *neerleggen van den arbeid op den 1en Mei*, waarvan toch zonder twijfel geen praktische resultaten zijn aan te wijzen. En toch zijn vele duizenden arbeiders ervoor gewonnen, op één dag op zulk een geestdriftige wijze zichzelve en de vijanden de macht der arbeidersklasse te doen gevoelen. Geen eerlijk mensch zal de manifestatie op den 1en Mei den arbeiders aanbevelen, zonder tegelijkertijd aan te toonen, dat elk die oogenblikkelijk werk heeft, met het mede doen aan deze demonstratie zijn bestaan bedreigt; maar hij kan er bij voegen dat, als de enkeling werkloos wordt, zeer zeker zijn plaats zal worden ingenomen door een ander, die wellicht reeds gedurende maanden werkloos is geweest.

Men gaat zelfs nog verder en beschouwt het neer-

leggen van den arbeid op den 1en Mei niet alleen als een indrukwekkende, begeesterende en vereenigende demonstratie, maar als de jaarlijks terugkeerende manoeuvre van het proletarische leger, als voorbereiding tot de algemeene- of wereldwerkstaking. Dat deze algemeene werkstaking geen „General Blödsinn", zooals zij door den heer Ignatz Auer genoemd werd, is, maar een zeer wel te gebruiken wapen, wordt inderdaad door het neerleggen van den arbeid op den 1en Mei bewezen, dat in zeer hooge mate in verscheidene landen reeds heden wordt doorgevoerd. Daarentegen schijnt het mij als ontwijfelbaar zeker toe — en het wordt ook door bijna niemand bestreden — dat de algemeene werkstaking wel op zichzelf een uiting van den zuiver ekonomischen strijd is, maar dat zij onder alle omstandigheden het begin van een bloedige politieke en sociale revolutie zou zijn.

Vatten wij, nu wij bij dit laatste voorbeeld gekomen zijn, onze meening omtrent den strijd der arbeiders alleen in hun eigenschap van producenten samen. De strijd der producenten in de kleine werkstakingen (hier klein vergeleken bij groote manifestatie-bewegingen en de algemeene werkstaking) leidt tot geen wezenlijke en duurzame verheffing der arbeidersklasse. Ook worden door den strijd der producenten geen organisaties in het leven geroepen, die de beteekenis van een socialistische kiem in de burgerlijke maatschappij kunnen hebben. In ieder geval zijn de vakvereenigingen zeer belangrijk voor de opwekking van het solidariteitsgevoel, evenals de werkstakingen steeds uiterst geschikt zullen zijn tot vereeniging en tot demonstratie. De produktieve koöperatie zou een ontluikende kiem der socialistische maatschappij zijn. Die echter welke slechts in den strijd der producenten — meestal na verongelukte werkstakingen ontstaan en die dus geen georganiseerde verbruikers ter beschikking staan, zijn niet levensvatbaar. Zoo kan dus de strijd der producenten slechts tot ons laatste voorbeeld, tot de algemeene werkstaking d.i. tot de bloedige botsing met de heerschende macht leiden, zonder dat te voren ook maar een spoor

van een socialistische organisatie aanwezig was.

Daarom moeten de arbeiders, alvorens zij ook maar kunnen denken aan de algemeene werkstaking, naar wegen en middelen omzien, die niet slechts uitsluitend tot revolutie leiden, maar die veeleer geschikt zijn om trappen, voerende naar de socialistisch georganiseerde vrije maatschappij, binnen de tegenwoordige burgerlijke maatschappij op te bouwen.

IV.

DE STRIJD DER ARBEIDERS ALS KONSUMENTEN.

Alvorens wij er toe overgaan de beteekenis te schilderen,die de verbruiks-koöperatie voor de naaste toekomst der arbeiders hebben zal, blijft ons nog de taak over om met eenige woorden over den strijd der arbeiders als verbruikers te spreken, zooals hij thans reeds gevoerd wordt, dus - - om over den door het kontrolewerk gevoerden strijd, waarmede wij hier niets hebben, niet te spreken — over den boykot. Reeds hier zien wij, dat de macht der verbruikers, zelfs als zij slechts op passieve wijze, door onthouding, wordt uitgeoefend, onvergelijkelijk veel grooter is dan die der producenten. De producent kan zijn uitbuiter niet in miskrediet brengen, terwijl hij zegt: „Wij arbeiden niet meer bij u, wij kunnen elders genoeg werk bekomen en geen enkele arbeider zal bij u willen werken." Want hij vindt ergens anders slechts zeer moeielijk, of in het geheel geen werk en de werkeloosheid is veel te groot, dan dat niet iedere ondernemer vroeg of laat toch weer arbeidskrachten zal vinden. Daarentegen is de onderlinge konkurrentiestrijd der ondernemers, trots alle industriëele vereenigingen en kartels, zoo verbitterd, dat de konsument zeer goed bepaalde ondernemers door ze in miskrediet te brengen bestrijden kan, terwijl hij zeer gemakkelijk zich elders voor zijn verbruik kan schadeloos stellen. Daarom is de boykot inderdaad een

hoogst uitmuntend wapen tegen de overmoed der afzonderlijke ondernemers.

Men moet echter bedenken, dat door den boykot, zooals hij totnogtoe is toegepast, wel groote zedelijke resultaten verkregen worden, dat ook enkele ondernemers gedwongen worden, zich naar de eischen der arbeiders te voegen, maar dat hij aan het innerlijke karakter der burgerlijke maatschappij, aan de tegenstelling tusschen de arbeidende en ontberende massa en de bevoorrechte kaste gewoonlijk niets verandert. Terwijl de strijd der producenten in de algemeene werkstaking blijkbaar een wapen heeft, dat tegen dit grondkarakter der tegenwoordige maatschappelijke orde gericht is, kan de strijd der konsumenten op niets dergelijks wijzen, zoolang zij zuiver passief blijft. Een algemeene boykot is inderdaad een ongerijmde idée, omdat de boykot, om zijn uitwerking niet te missen, een langen tijd moet aanhouden en de arbeider niet in staat is, om zich gedurende een langen tijd levensmiddelen te ontzeggen.

Zoolang daarom de strijd der konsumenten slechts in de weigering bestaat om van een bepaalde ondernemer zich zijn behoeften aan te schaffen, is haar uitwerking steeds dat hetgeen wat de eene ondernemer verliest niet den arbeiders, maar *andere ondernemers* ten goede komt. Tijdens de groote Berlijner *bierboykot* hebben de kleine brouwerijen in en om Berlijn een groote vlucht genomen. Dat is een zich steeds vertoonend begeleidend gevolg van de boykot, die lijnrecht tegenovergesteld is aan de belangen der arbeidersklasse. Juist omgekeerd heeft de werkstaking, die gelijktijdig tegen alle ondernemers in dezelfde branche gevoerd wordt, gewoonlijk tot gevolg, dat de kleine ondernemers te gronde gaan, terwijl de grooten zich kunnen staande houden — en dit bijgaande resultaat komt gewoonlijk overeen met de wenschen der arbeiders.

Hoe gemakkelijk ware het echter juist bij den Berlijner bierboykot geweest, om het bijgaande gevolg van de versterking der kleinere brouwerijen te vermijden, als de passieve strijd van konsumenten in een aktieve was overgegaan. In dezen veel bewogen tijd was een

zeer groot gedeelte van de Berlijnsche arbeiders in deze richting als tot één lichaam vereenigd. Hoe gemakkelijk ware het geweest deze Berlijnsche arbeiders — aanvankelijk slechts met het oog op het bier — tot een verbruiks-koöperatie te vereenigen, die haar eigen brouwerij had opgericht en die slechts van deze brouwerij, welker arbeiders uitgeslotene en werkelooze brouwers zouden geweest zijn, haar bier had betrokken. Men kan hier tegen aanvoeren, dat door deze bier-koöperatie de in de door den boykot getroffene brouwerijen werkende arbeiders, ten gevolge der daar ontstane kolossale teruggang van zaken, al te zeer waren benadeeld geworden. Dat zou echter niet het geval geweest zijn, want hoe meer de in de „ring" aaneen gesloten brouwerijen waren teruggegaan, des te grooter vlucht had de koöperatieve brouwerij genomen en des te meer arbeiders der ringbrouwerijen had zij kunnen aanstellen.

Wij willen echter dit voorbeeld thans verlaten, want het juiste moment is ongebruikt voorbijgegaan en met „als" en „hàd" is niets meer goed te maken. Ook is het niet te verwachten, dat op een volgenden 1en Mei de brouwerijhelden hun overmoed zullen herhalen en een nieuwen boykot te voorschijn roepen. De laatste ligt hen, alhoewel hij onvolkomen werd gevoerd, toch nog wat al te zwaar op de maag. Spreken wij er dus niet verder over, wat in het verleden had gedaan kunnen worden, maar houden wij ons thans bezig met de naaste toekomst.

Wij hebben in deze vluchtige schets alle middelen onderzocht, die totnogtoe door de arbeiders werden aangewend, met het doel zich van het juk der ondernemers te bevrijden en de produktie en de verdeeling der goederen socialistisch te organiseeren. Wij hebben echter geen enkel als afdoende leeren kennen. Eén wapen blijft ons nog over, het beste van alle: de vereeniging van het verbruik der arbeidersklasse. In het volgende hoofdstuk zullen wij ten slotte zien, wat daar onder verstaan moet worden.

V.

DE BETEEKENIS VAN DE VERBRUIKS-KOOPERATIE IN DE BEVRIJDINGSKAMP DER ARBEIDERS.

Het is hier niet de plaats om een historische voorstelling van de ontwikkeling der koöperatieve ideeën te geven. Het is echter hoogst noodzakelijk met energie daartegen te protesteeren, dat een man aan zulk een alledaagsche bekrompenheid van gezichtskring als Schultze-Delitsch (de wereldberoemde spaarapostel. Vert.) als een soort uitvinder der verbruiks-vereenigingsbeweging wordt voorgesteld. Schultze-Delitsch heeft hoogstens deze eene verdienste, dat hij de groote, verziende socialistische ideeën, die in de geschriften en in de werken van den grooten Engelschman, Robert Owen, zijn neergelegd, ten gebruike der duitsche handwerkslieden en kleinburgers verwaterd heeft.

Wij kunnen met recht Robert Owen niet alleen als de vader van de gedachte, om een socialistische maatschappij met behulp der koöperatie van verbruikers te bereiken, beschouwen, maar ook als de vader der groote engelsche koöperatieve beweging. Nadere bijzonderheden omtrent deze verhouding van Owen tot de moderne koöperaties in Engeland, als ook omtrent de geschiedenis en de huidige stand van deze koöperaties vindt men in het voortreffelijke boek van de socialiste, mevrouw Sydney Web: „De Britsche Koöperatieve beweging." De duitsche vertaling van dit werk heeft er werkelijk toe bijgedragen om de engelsche koöperaties in Duitschland bekend te maken, en den ijver om arbeiderskoöperaties te stichten opnieuw te doen ontvlammen. Er kunnen echter ook, als wij vergelijkenderwijze aan de weinige duitsche arbeiderskoöperaties denken, aan deze mededeelingen cijfers worden ontleend, die aan het sprookje van het lage peil waarop de engelsche arbeidersbeweging staan zou, voor goed een einde maken. Onze lezers kunnen met deze hoogst belangrijke cijfers kennis maken, uit de volgende samenstelling van Hans Müller, die ik aan de

„Schweizerischen Blättern für Wirthschafts- und Sozialpolitik" ontleen.

„In Oktober 1892 werden door de koninklijke kommissie van arbeidersonderzoek vier zaakkundigen der huishoudelijke koöperaties van Groot-Brittannië ondervraagd. Volgens hun mededeelingen waren er aan het einde van 1891 in het Vereenigd Koninkrijk 1459 verbruiksvereenigingen met een gezamenlijk ledental van 1.098.352 en een kapitaal van 11.520.045 Pond Sterling 1). De omzet dezer koöperaties bereikte een hoogte van 31.514.634 Pond Sterling, waardoor een winst van 4.342.373 Pond Sterling gemaakt werd. Een gedeelte van deze koöperaties, voornamelijk de eerst voor korten tijd opgerichten, beschikken slechts over één winkel, waarin koloniale waren verkocht worden. Anderen hebben zich in den loop des tijds tot groote, rijk vertakte ondernemingen ontwikkeld, zoo b.v. de koöperatie te Leeds. Zij begon in 1847 met één korenmolen en aan het einde van 1892 bezat zij, behalve een zoodanige molen met een jaarlijksche produktie van 85.000 zakken meel, 69 specerijen-, 19 laken-, 1 mode- en 9 schoenwinkels, benevens 40 vleeschwinkels. Verder bezat zij 12 steenkolenpakhuizen, een meubelmagazijn, een bakkerij, een kleermakers-, schoenmakers- en borstelmakerswerkplaats, benevens een bouwafdeeling, wier taak het is, werkplaatsen of woonhuizen voor de koöperatie of hare leden op te richten. Het aantal deelgenooten bedroeg 29.958. De omzet in 1891 bedroeg meer dan 850.000 Pond Sterling. Het meerendeel der verbruiksvereenigingen, geeft een gedeelte van haar winst aan middelen ter beschaving en waarschijnlijk zou dit bij allen het geval zijn, als niet de engelsche wetgeving in de jaren van 1855 tot 1862 zulke giften verboden had. Vanaf de opheffing dier wet zijn dan ook de uitgaven voor middelen ter beschaving sterk aan het toenemen; zij vereischten in 1891 een som van 32.942 P. St. Naar deze geldelijke uitgaven waarborgen vele koöperaties het kosteloos gebruik maken

1) Een Pond Sterling = 12 gulden.

van leeskamers, benevens hun verwarming, verlichting en reiniging, zoodat de totale uitgaven voor 297 koöperatieve leeskamers meer dan 40.000 Pond Sterling bedragen. De koöperatieve winkels in Engeland waren de eersten, die hun personeel wekelijks een halven vrijen dag gaven. Bij hen was ten allen tijde een veel kortere arbeidsdag in gebruik dan in andere zaken, en in 1892 hebben zich de vertegenwoordigers de koöperaties voor de parlementaire kommissie tot regeling van den arbeidstijd nadrukkelijk voor wettelijke beperking van den arbeidstijd in winkels verklaard. Zij zelf hebben in een gedeelte der koöperatieve zaken, den arbeidstijd tot op 48 uren per week verminderd. Toch betalen de koöperaties aan hun personeel in de genoemde bedrijven de hoogste loonen en waarborgen overal een veel regelmatiger en zekerder arbeid, omdat zij zelfs bij saizoenvakken alles doen om hun arbeiders voortdurend bezig te houden, terwijl zij in het vooruitzicht van een latere meerdere vraag op voorraad laten werken. Vanaf 1862 is het aantal koöperaties vertienvoudigd. Het aantal leden is tot het vijf en twintig voudige, de jaarlijksche omzet tot het twee en dertig voudige en de jaarlijksche winst tot het vier en veertig voudige gestegen. Aangezien de deelgenooten van de koöperatie in den regel familiehoofden zijn, en in Engeland een familie gemiddeld uit vijf personen bestaat, bedraagt het aantal der bij de koöperaties belanghebbenden reeds een zesde der geheele bevolking der drie koninkrijken."

Het is echter zoo goed als zeker, dat dit zesde gedeelte der bevolking van Engeland, dat tot de koöperaties behoort, beter, zekerder en onafhankelijker leeft, dan de overige arbeiders, die voor hooge prijzen, vaak slechte en vervalschte waren van kleine winkeliers betrekken en als zij zich met het stelsel van borgen hebben ingelaten totaal onvrij zijn.

In elk geval beginnen de engelsche koöperaties juist thans van een echte socialistische geest doordrongen te

worden. Het was echter reeds lang het streven der koöperaties om de parasitische tusschenpersonen te vernietigen en aan alle arbeiders, die hun verbruik op zoodanige wijze hebben georganiseerd, is het gelukt, zich in hooge mate van deze onzuivere parasitische tafelschuimers te bevrijden. Maar eerst nu komt de koöperatie ertoe, daar hun groote uitbreiding dit thans veroorlooft, om zich ook nog van den laatsten uitbuiter te ontdoen, van den industriëelen ondernemer, van den z.g.n. leider der produktie. Een zeer sterke beweging in Engeland streeft er naar om zooveel het maar eenigszins mogelijk is, alle benoodigdheden der verbruikskoöperatie in eigen werkplaatsen te vervaärdigen, waarvan de arbeiders leden van het verbruiksverbond en zelf in produktieve koöperaties georganiseerd zijn.

Engeland, het land waar de bedachtzame theorie zeer weinig beteekent, maar de praktische ervaring boven alles gaat, is op den goeden weg, om datgene in zijn koöperaties door te voeren, wat een duitsche denker, die aan de arbeiders evenzoo bekend moest zijn als hij hun onbekend gebleven is, als noodzakelijk tot bevrijding der arbeidende menschheid in warme bewoordingen vol overtuiging heeft uitgesproken. Deze man is Ernst Busch, geen vakgeleerde, maar een man die zich uit eigen kracht omhoog gewerkt heeft, die begaafd was met een buitengewoon heldere blik voor de werkelijke verhoudingen des levens. Ernst Busch heeft de groote waarheid uitgesproken 1), dat — trots de door den staat beschermde privaat-eigendom der produktiemiddelen — de ondernemer in zeer vele gevallen toch niet de eigenlijke arbeidgever van den proletariër is. De eigenlijke arbeidgever is de klantenkring, waarop de ondernemer direkt of indirekt toegewezen is, het zijn in

---

1) 1 Die soziale Frage und ihre Lösung. Verlag von Pfeilstücker, Berlin 1890. — 2 Ursprung und Wesen der wirthschaftlichen Krisis. Leipzig, Otto Wigand 1892. Zie ook de biographische schets van Busch door Dr. Mülberger, afzonderlijke afdruk uit Pernerstorfer's „Deutschen Worten", alsmede het door Mülberger uit de nalatenschap van Busch uitgegeven kleine geschrift: „Der Irrthum von Karl Marx."

laatste instantie de verbruikers, d. w z. de arbeiders (in hun eigenschap van verbruikers) zijn hun eigen arbeidgevers. Maar tusschen de arbeiders als producenten en de arbeiders als konsumenten schuift zich, begunstigd door het privaat-bezit der produktiemiddelen, een uitgebreide kring van uitbuiters in, zoodat de producent 1) voor zijn arbeid te weinig loon en de konsument voor zijn geld te weinig en te slechte waren krijgt. Busch komt daardoor tot het besluit, dat de eenige oplossing van het sociale vraagstuk daarin gelegen is, om het verbruik te unifieeren, d. w. z. te vereenigen. Laten wij hem daarover zelf aan het woord.

„Het komt er slechts op aan dat de arbeidersstand zijn klandizie niet meer wegschenkt aan private tusschenpersonen, maar in alle opzichten, vanaf de konsumtie tot aan de produktie zichzelf onderhoudt, dat is wel niet naar het believen der afzonderlijke arbeiders, maar wel ten gerieve van de geheele arbeidersstand. Eerstens moet elke arbeider zijn benoodigde verbruiksartikelen uit den eigen winkel, dus uit de verbruiksvereeniging der koöperatie nemen Als dezen in voldoende aantal aanwezig zijn en door de trouwe en verzekerde klandizie der arbeiders levensvatbaar en rendeerend zijn geworden, dan is de groote hervorming in hoofdzaak reeds doorgevoerd. Tot verzekering van de kliëntele uit den arbeidersstand biedt het kleinbedrijf het eenig mogelijke, maar breede en sterke fundament; tallooze zaken kunnen te gelijk of in een zeer kort tijdsverloop ontstaan, die schijnbaar volkomen onafhankelijk van elkander arbeiden en toch volgens een zelfde plan geleid, uit één bron worden verzorgd en aan een enkele wil gehoorzamen. Zouden eenigen niet direkt aan hun kosten komen, dan worden zij tijdelijk door de winsten der andere zaken ondersteund, daar alles voor rekening geschiedt der gezamenlijke producenten. Wanneer deze kleine zaken door de trouwe en verzekerde klandizie der arbeiders levens-

1) Onder producent wordt in deze brochure doorgaans niet de uitbuiter, maar de werkelijke voortbrenger, de arbeider, verstaan.

vatbaar en welvarend zijn geworden, dan doen zij, daar zij gezamenlijk aan één wil hebben te gehoorzamen, door hun trouwe en verzekerde klandizie groothandel en fabrieken leven en bloeien, die met de winsten der kleine zaken worden opgericht en zoodoende heeft de leiding der arbeiders-koöperatie het geheele ekonomische leven in haar hand gekregen, daar haar natuurlijk ook alle nevenbedrijven als machinefabrieken, het verzekeringswezen, bankinstellingen enz. inzooverre deze althans niet overbodig worden, met de klandizie der producenten toevallen. Zij is de eenige groote arbeidgeefster geworden, die elke producent het volle loon voor zijn arbeid betalen kan en moet en daarbij zal zij elke arbeider afzonderlijk, die nog intensiever arbeiden wil dan totnogtoe, zeer spoedig tienmaal meer levensbehoeften doen toekomen, dan zulks met de individueele bemiddeling mogelijk is. Dat daarbij ook voldoende middelen voor een rijkelijke verzorging der buiten hun schuld zonder verdiensten zijnde arbeiders, door ongeluk, ziekte, invaliditeit, ouderdom alsmede voor de weduwen en weezen aanwezig zijn spreekt wel van zelf en zoodoende zou het monster, de menschenpijniger en menschenmoordenaar, de armoede eindelijk, eindelijk overwonnen zijn."

Busch speelt nog vaak met de gedachte, dat de staat deze vereeniging der konsumtie, met het doel armoede, en afhankelijkheid uit den weg te ruimen, ter hand kan nemen. Zeer ernstig geloofde hij daaraan echter niet, want hij zet dikwijls overtuigend genoeg uiteen, dat het op zich nemen van dezen verlossersrol door den staat volstrekt niet noodzakelijk is. Er wordt hiertoe niet meer vereischt, dan dat verbruikskoöperaties van arbeiders, die naar zulk een doel streven, overal worden opgericht en dat de leden zich niet aansluiten om te sparen maar om, in de vaste overtuiging daardoor mede te werken aan de bevrijding der arbeidersklasse, hun batig saldo d.w.z. de bespaarde handelswinst voor de steeds voortgaande uitbreiding der onderneming aan te wenden.

Alvorens wij er toe overgaan de beteekenis en de

geschiktheid tot verdere ontwikkeling der verbruikskoöperatie nader uiteen te zetten, moet daarop gewezen worden, dat de koöperatie gewoonlijk het bestaan van het warenverkeer en van den zoogenaamden vrijen ruil voorgestelt. Die lagen der bevolking in Duitschland dus, die hun levensbehoeften op een wijze betrekken die uit een vroegere maatschappelijke periode is overgebleven, verkeeren niet in een toestand om tot de verbruikskoöperatie te kunnen overgaan. En wij willen het aantal van zulke personen niet onderschatten. Zoo zijn er steeds nog betrekkelijk vele kleine boeren, die een niet onaanzienlijk deel hunner geringe behoeften, z.a. brood, vleesch, zelfs ook kleederen op primitieve wijze zelf voortbrengen. Nog belangrijker is het in dit opzicht, dat vooral in vele provincies van Pruisen de afhankelijke landlieden, de daglooners met of zonder eigen stukje grond, de akkerknechten enz. door hun heeren niet in geld maar in naturaliën worden beloond. Zij allen kunnen de voordeelen der vereeniging van het verbruik niet genieten. En ten slotte is het aantal dienstboden, bedienden, knechten en ander personeel die een gedeelte van hun loon in den vorm van kost en inwoning ontvangen, over het algemeen niet gering. Voor dezen ergsten vorm van hoorigheid bestaat evenmin de mogelijkheid om de voordeelen der verbruiksvereeniging te genieten, omdat niet alleen over den arbeid en de hoegrootheid van het verbruik, maar zelfs over *de aard en de wijze van het verbruik* de heeren — en niet te vergeten — de meesteressen te bevelen hebben.

Deze verhoudingen zijn in Engeland waar de landbouwende bevolking een veel geringer percentage van de geheele bevolking uitmaakt dan bij ons, eenigermate gunstiger voor de koöperaties, gelijk dan ook over het algemeen Engelands industriëele ontwikkeling de Duitsche aanzienlijk overvleugelt. Maar zelfs in Engeland en nog veel meer in Duitschland verheft zich van een andere zijde nog een hinderpaal tegen de algemeene uitbreiding van de koöperaties. Wel hebben alle arbeiders in zooverre zij hun loon niet in den vorm van natura-

liën ontvangen, zelfs waar zij zich niet in industriëele centra's bevinden, gelegenheid hun verbruik koöperatief te bevredigen. Het ideaal der tot zijn hoogste volkomenheid ontwikkelde koöperatie is echter, dat afgezien van het verbruik, de arbeider ook zijn produktiekracht voor de doeleinden der groote verbruiksvereeniging aanwendt. Dat zal echter voor een zeer groote menigte van arbeiders niet mogelijk zijn. Daartoe behooren al die beroepen, die niet de behoeften van de arbeidersklasse maar de verfijnde en meer dan verfijnde der burgerlijke en „aristokratische" maatschappij dienen. Men mag zich daaromtrent aan geen twijfel overgeven — ofschoon een juiste statistiek over deze verhouding tusschen het verbruik der arbeidersklasse en dat der hoogere standen niet te verkrijgen is — dat een zeer reusachtige produktiekracht de bevrediging dezer luxerieuse behoeften dient. Nog meer gewicht in de schaal legt de kracht, die door den staat en andere bevoorrechtte bedrijven en instellingen z.a. de spoorwegen, de mijnen, de post, de telegraphie enz. verbruikt wordt. Daartoe behoort ook het onderwijs op de staatsscholen en de andere zoogenaamd vrije, dat wil in waarheid zeggen, de bijna meest *on*vrije beroepen.

In elk geval, zij het dan ook dat deze lagen der arbeidende bevolking niet direkt aan de koöperatieve produktie zullen kunnen deelnemen, zoo worden hun toch, afgezien van hun konsumtie door de koöperatie ook nog andere voordeelen verzekerd. Hoe meer de koöperatie aan de arbeiders, die voor haar behoeften werkzaam zijn een gunstige levenspositie verschaft, des te minder aantrekkingskracht zullen de niet-koöperatieve beroepen uitoefenen en de ondernemers het zij dan de staat of een partikulier zullen zich èn onder den druk van het gebrek aan arbeiders èn tevens onder den druk van hun eigen arbeiders, die toch de gunstige positie der koöperatieve producenten voor oogen zweeft, genoodzaakt zien meer en meer gunstige voorwaarden aan hun arbeiders te verzekeren. Verder zullen zich hoe beter de kooperatief georganiseerde arbeiders gesitueerd zijn, de behoeften der leden van de koöperatie

aan noodzakelijke en ook aan luxe goederen meer uitbreiden, zoodat ook weder daarom de niet kooperatief georganiseerde produktie-inrichtingen nog slechts onder gunstige voorwaarden een voldoende aantal arbeiders zullen vinden.

Trots deze beperkingen die wij zelven maken moesten, staat het toch volkomen vast, dat de burgerlijke maatschappij haar erfgenaam, het vrije socialisme, reeds in statige grootheid voor oogen zal zien, wanneer alle arbeiders, voor wie dit mogelijk is, zich vereenigd hebben, om hun verbruik met terzijdestelling van den tusschenhandel uit de eerste bron die bereikbaar is, te bevredigen. Deze eerste bron is: inzooverre het geen produkten betreft, die uit het buitenland komen, of die om een andere reden van elders moeten betrokken worden, de produktieve kracht der in produktieve organisaties vereenigde leden der groote verbruikskoöperatie zelf. Het spreekt vanzelf dat de groote koöperatie, of nog beter gezegd: het groote verbond der verbruiksvereenigingen, niet op één dag kant en klaar te voorschijn kan komen. Met een paar honderd leden wordt wellicht hier of daar zulk een verbruiksvereeniging opgericht, onder de uitdrukkelijke bepaling dat de geheele som, die door de terzijdestelling van den tusschenhandel wordt gewonnen tot uitbreiding van de onderneming, maar vóór alles tot oprichting van produktieve koöperaties, die in een onverbreekbare verbinding met het verbond der verbruikers staan, zal dienen. Zoodoende zal het binnen korten tijd reeds mogelijk zijn, een eigen bakkerij op te richten. De zaak kan zich reusachtig uitbreiden door de voortdurende besparing van een groot gedeelte van de ondernemerswinst, dat niet onder de afzonderlijke leden verdeeld wordt, maar dat de koöperatie als zoodanig ten goede komt. Wellicht volgen dan eigen slachterijen, eigen kleedingmagazijnen en -werkplaatsen voor beide geslachten, eigen koffiehuizen, eigen leeszalen, een eigen melkerij, eigen sigarenfabrieken en meer dergelijke zaken. Intusschen worden ook met hetzelfde doel in andere steden verbruiks-koöperaties opgericht. Allen

treden zij metelkander in een nauw verbond om op de grootst mogelijke schaal koloniale waren — de engelsche koöperaties zijn reeds heden tot dit doel in een vereeniging voor den groothandel aaneengesloten, die verscheidene schepen op zee heeft — koren, steenkolen enz. in te koopen. Zij zullen ook spoedig in de gelegenheid zijn, eigen fabrieken voor hunne gezamenlijke behoeften op de hooge trap van ontwikkeling der moderne techniek op te richten, die de konkurrentie der kapitalistische ondernemingen niet behoeven te vreezen, daar zij over een vaste kring van kliënten der koöperatie, waartoe zij behooren, beschikken. Dientengevolge zal de afzonderlijke koöperatie van een bepaald industriëel centrum naar het voorbeeld der reeds nu bestaande bouwvereenigingen, in de gelegenheid zijn huizen te bouwen voor haar leden — en wel wederom met behulp der produktieve vereenigingen der arbeiders in de bouwvakken, die als konsumeerende en produceerende leden tot de koöperatie behooren. Daarbij bestaat geenszins, zooals bij de tegenwoordige schamele arbeiderswoningen der ondernemers en hun „streven naar welvaart onder de arbeiders" het gevaar, dat de arbeider door zijn eigen woning aan de plaats gebonden wordt en voortdurend in de handen van een en dezelfde uitbuiter is overgeleverd. Integendeel, door de groote organisatie van het verbond der koöperaties wordt het bijvoorbeeld voor twee arbeiders zeer gemakkelijk om hun arbeidsgelegenheid en gelijktijdig hun woning na wederkeerige overeenkomst, te verwisselen.

Reeds hier hebben wij toevallig een beeld ontmoet, dat ons geheel en al aan de verhalen over de onbeperkte vrijheid van beweging in de socialistische maatschappij herinnert. En toch is er nog geenszins sprake van de socialistische maatschappij, maar slechts van een naar mogelijkheid op zichzelf staande *arbeidersmaatschappij binnen het raam der burgerlijke maatschappij*. Een arbeidersmaatschappij echter, die veelmeer dan welke revolutie ook een stap voorwaarts is naar de socialistische maatschappij.

Dit vertoont zich ook in de nauwe, onverbreekbare verbinding der belangen van konsumenten en producenten. In de tegenwoordige dwaze wereld zijn deze belangen volkomen tegenovergesteld aan elkander, zoo zeer zelfs, dat een en dezelfde arbeider in zijn eigenschap van producent belang heeft bij een zoo hoog mogelijken prijs eener waar, inzooverre althans voor hem eenig uitzicht bestaat, om als voortbrenger dezer waar een overeenkomstig hooger loon te ontvangen; terwijl hij als konsument er weder belang bij heeft, deze waar die hij, ofschoon hij er zelf producent van is, toch bij de een of andere winkelier moet koopen, zoo goedkoop mogelijk te kunnen verkrijgen! Geheel anders echter het lid der groote verbruikskooperatie van de toekomst! Daar zullen de belangen van konsumenten en producenten zorgvuldig en nauwkeurig tegen elkander worden opgewogen. Voor alles zal daarvoor gezorgd kunnen worden dat diegenen, die om de bovenomschreven redenen niet binnen de kooperatie zelf werken, maar slechts in haar kunnen verbruiken, niet te kort komen. De leden der produktieve kooperaties die het anders werkelijk beter zouden kunnen stellen, zullen eenvoudig hun waren tegen overeenkomstig lagere prijzen in rekening brengen." „Ik zeg, in rekening brengen," want het spreekt vanzelf dat evenals in de socialistische maatschappij ook reeds in den aanvang van het koöperatieve verbond, niet den een heden door mij betaald wordt, wat hij mij morgen weer terug betaalt, doch voor alles wordt tusschen de produktieve afdeelingen en het verbruik, het stelsel van wederkeerige verrekening, het van de Londensche beurs bekende clearing-stelsel ingevoerd.

Wat de sociaal-demokratie en de andere partijen totnogtoe gedaan hebben om eenigermate de onrechtvaardigheden der tegenwoordige maatschappij te verzachten, door halverwege socialistische maatregelen na te streven, liep steeds uit op een versterking van den modernen staat en zijn politie. Om bijvoorbeeld de konsumenten tegen afzetterij en bedrog van de zijde der tusschenhandelaars te beschermen — ofschoon toch elke tusschenhandel op

zich zelf een soort bedrog is — wordt een wet samengeflanst tegen de onzuivere konkurrentie, terwijl andere partijen den straathandel, de kolportage, de afbetalingsmagazijnen en wat niet al willen beperken. Achter elke toonbank en achter elken stoomketel moet de pruisische politie-agent staan. Of om de verbruikers tegen vervalsching van levensmiddelen te beschermen worden omslachtige wetten op de levensmiddelen gemaakt. Thans wordt b. v. weder een margarinewet voorbereid, tot welks doorvoering weer een omslachtig politie-apparaat vereischt wordt. Als maar niet ter een of anderer tijd een verbruiker, die een pond boter wil koopen bij vergissing een punthelm wordt afgewogen, want ik vrees dat hij daarmede zijn maag meer bederven zou, dan met margarine! Alle wetten van deze soort versterken in buitengewone mate het staatkundige machtsapparaat der heerschende klasse, en zijn overigens bijna slechts daar, om ontdoken te worden.

Op welk een hoogst natuurlijke en eenvoudige wijze zullen daarentegen al deze zaken tot groote tevredenheid der bij de verbruikskoöperatie aangesloten verbruikers uit den weg worden geruimd! Zooveel belang de koopman er thans bij heeft, om zijn kliëntèle te bedriegen en te verschalken, zooveel belang heeft de verbruikskoöperatie er bij om tegenover haar leden volkomen eerlijk en oprecht te zijn. Want er is geen enkel lid en geen enkele van het bedienend personeel die door het duurder en slechter maken der waren zich persoonlijk ook maar voor de waarde van een cent zou kunnen bevoordeelen. Bovendien zijn de leden van de koöperatie hun eigen heer en meester en houden nauwkeurig toezicht op dengene, dien zij hun vertrouwen voor een bepaalden tijd hebben waardig gekeurd voor de funktie van bediende der geheele vereeniging. Zoodoende verzekert zich de koöperatie op de meest eenvoudige wijze, door het onderzoek naar de hoedanigheid der waren door zaakkundigen, die elkaar wederkeerig kontroleeren, zonder zich ook maar eenigszins met den staat te bemoeien, tegen vervalsching en bedrog. Ook in dit opzicht zien wij de nauwe verwant-

schap van onze koöperatie met de anarchistisch-socialistische maatschappij, in tegenstelling met de burgerlijke en met de staats-socialistische, dwang-kommunistische maatschappij van de sociaal-demokraten.

Wie zich niet alleen met frazen voedt, en wie zich er ernstig mede bezig houdt een zoo duidelijk en reëel mogelijk beeld van de behoeften eener vrije socialistische maatschappij te verkrijgen, moet tot het inzicht komen, dat ook in de toekomst mannen van zaken, die het verkeer der goederen tusschen de afzonderlijke groepen te bezorgen en de verhouding der wederkeerige vorderingen te boeken en te voldoen hebben, noodzakelijk zullen zijn, en dat hun arbeid even produktief en nuttig is als die van de andere arbeiders. Toch bestaat bij de arbeiders een zeer moeielijk te overwinnen wantrouwen tegenover alle kooplieden, zelfs wanneer hun bestaan nog meer proletarisch is dan dat van hen zelf. Dat komt daardoor omdat ook de nietzelfstandige in handelszaken aangestelde bedienden, allen met de beweging van een op bedrog en schelmerij opgebouwd mechanisme als 't ware zijn saamgegroeid. Even groot is vaak het wantrouwen der arbeiders tegenover de technische leiders en ingenieurs, omdat dezen met hun meestal kolossale traktementen volkomen met de belangenwereld der uitbuiters zijn verbonden. En toch zullen ook zij vooralsnog in de socialistische maatschappij onontbeerlijk zijn. Ook hier is het de verbruikskoöperatie, die zoowel de kooplieden als de ingenieurs van uit de burgerlijke maatschappij tot de socialistische opvoedt. Door de verbruikskoöperatie wordt een geslacht van eerlijke kooplieden en technische leiders opgekweekt, die zich niet als uitbuiters, maar als zaakgelastigde gelijken beschouwen. Want deze kooplieden handelen niet slechts voor hun eigen persoonlijk profijt, maar als betaalde, en in het belang der koöperatie aangestelde bedienden.

Zullen echter in de koöperatie deze vrije en eerlijke zakenmannen gevormd worden, dan moeten zich de arbeiders in elk geval voor twee groote fouten in acht nemen. Er mag niet zooals in sociaal-demokratische

verbruiksvereenigingen maar al te vaak het geval is een bevoorrechting van gunstelingen te voorschijn treden, zoodat de betrekkingen niet aan de bijzonder bekwame, maar aan kleine partijleidertjes gegeven worden. Ook is de opvatting, ofschoon zeer begrijpelijk, volkomen valsch, dat de verbruiksvereenigingen moeten dienen om vervolgden en „gemaszregelten" een onderkomen te verschaffen. Dat alles kan met de bedoelingen der koöperatie niets gemeen hebben, en slechts wanneer zulke door de politie vervolgden en gepijnigden even bekwaam zijn als anderen, kunnen de koöperaties zich veroorlooven om aan hen de voorkeur te geven. Een nog veel ernstiger fout maken helaas de verbruiksvereenigingen, omdat zij bevangen zijn door de onzinnige minachting voor de zoogenaamde geestelijke arbeiders, door hun personeel schandelijke hongerloonen te betalen. Nog onlangs kon men in de kouranten berichten vinden over de onverantwoordelijke handelingen der groote saksische arbeiders-verbruiksvereenigingen en het is een heugelijk verschijnsel, dat de magazijnhouders zich tot een bond hebben aaneengesloten om zich tegen deze hun eigen klassegenooten zoo schandelijk uitbuitende arbeidersvereenigingen, te verdedigen. Maar ook dit treurige voorbeeld bewijst ons, hoeveel gunstiger de positie van het bedienend persooneel der koöperaties is, vergeleken bij die van de door partikuliere ondernemers uitgebuiten. Waar anders kunnen het zich handelsbedienden veroorlooven, zoo vrij en energiek voor hun eischen op te treden? De verontwaardiging van de overgroote meerderheid der leden van de koöperatie dwingt de erbarmelijke besturen zoo spoedig mogelijk verbetering aan te brengen. De koöperaties konden van hun ondergang verzekerd zijn op het oogenblik, dat zij het wilden wagen om hun bedienden wegens het optreden voor hun eischen te ontslaan.

Het voornaamste der argumenten die tegen de koöperatieve idée kunnen worden aangevoerd, is zonder twijfel dat de leden van de verbruikskoöperatie, die door hun naar verhouding meer gunstige positie boven de ergste nood verheven zijn, zich hooghartig van hun klasse-

genooten afsluiten en zich met hun positie tevreden stellen; dat zij verburgerlijken en de strijd voor de socialistische maatschappij vergeten. Men staaft deze meening vooral nog daarmede, dat met het oog op de wetten in de koöperaties geen politieke agitatie kan worden gemaakt. Men wijst op de engelsche koöperaties, die zich toch inderdaad gedurende langen tijd weinig om het socialisme hebben bekommerd. Maar dat juist nu de engelsche kooperaties, terwijl zij in grooten bloei verkeeren, weder tot de socialistische ideeën, waarvan zij zijn uitgegaan, terugkeeren, spreekt in hooge mate voor onze meening. Engeland is thans enorm veel rijper voor het socialisme dan alle staten van het vasteland, België niet uitgezonderd (want Duitschland trots het kolossale aantal sociaal demokratische kiezers volgt nog niet eens op Engeland; en op de plaats na België kan met het volste recht Frankrijk aanspraak maken.) Het gevaar dat door de praktijk van het tegenwoordige leven die toekomstidée vergeten wordt, heeft inderdaad gedurende de laatste tientallen van jaren voor Engeland bestaan. Men kan echter heden reeds zeggen dat het overwonnen is. In ieder geval, voor de ideeën van het staats-socialisme zijn slechts weinige engelsche hoofden toegankelijk en wanneer ergens de burgerlijke maatschappij onmiddellijk door de vrije anarchistisch-socialistische zal worden vervangen, zonder het bedenkelijke overgangsstadium van den sociaal-demokratischen dwangstaat door te maken, dan zal het in Engeland zijn.

Voor Duitschland daarentegen dat ook heden nog, zelfs waar het de arbeidersbeweging betreft, het land der ideologen is — en wij Duitschers zijn niettegenstaande alles trotsch op ons zoo vaak bespot onuitroeibaar idealisme — bestaat dit gevaar *te praktisch* te worden, over het algemeen *in het geheel* niet. 1)

---

1) Bij de Nederlanders die over het algemeen minder idealistisch en meer praktisch en nuchter van aanleg zijn dan de Duitschers is dit gevaar inderdaad grooter. Reeds de ervaring heeft ons dan ook bewezen dat flinke eminente strijders in de koöperatie tot ordelijke, doodgewone zakenmenschen werden. Erkend moet echter worden dat de koöperaties die totnogtoe in

Wij kunnen daarom, zonder ons ook maar eenigszins voor onszelf bevreesd te maken, met allen ijver waarover wij te beschikken hebben, beginnen met onze socialistische ideeën in de praktijk door te voeren. In ieder geval moeten wij onze koöperaties in tegenstelling met de thans bestaanden zoodanig organiseeren, dat niet het sparen der enkele arbeiders het einddoel van de koöperatie is, maar de strijd voor de vrijheid, de strijd voor den aanhoudenden groei der door het verbond der kooperaties vertegenwoordigde arbeidersmaatschappij, binnen de burgerlijke wereld.

Een verdere tegenwerping, die tegenover ons wordt aangevoerd, is dat de leden der koöperaties, zoo lang deze nog geen dreigende macht vormen, op het gebied der produktie zullen verliezen wat zij ten opzichte van het verbruik winnen; in zooverre namelijk de uitbuiters de goedkoopere levensstandaard van hun koöperatief verbruikende arbeiders aanwenden om de loonen naar omlaag te drukken. Men wijst er op, dat groote ondernemers zelf reeds verbruiksvereenigingen voor hun arbeiders hebben opgericht en daarbij zeer goed varen. Dit argument wordt totaal ontzenuwd door dat juist de koöperatief verbonden arbeiders met een veel beter uitzicht op goed gevolg een w e r k s t a k i n g kunnen beginnen dan totnogtoe het geval was. Juist in zulk een geval van brutale onderdrukking wordt de werkstaking de aanleiding tot het oprichten van een produktieve koöperatie der stakende arbeiders, die door de verbruikskoöperatie, die hun eigen levensbelangen helpt verdedigen, krachtdadig ondersteund zal worden.

Een groot gevaar gaan echter de koöperaties nog te gemoet. Tegenover de vereenigde verbruikers zullen zich ongetwijfeld ook de ondernemers en handelaars vereenigen, om den konsumenten bepaalde prijzen te kunnen opleggen. Dit gevaar bestaat voor al die artikelen, die niet door de produktieve koöperaties van het verbond der verbruikers zelf kunnen worden ver-

Nederland bestonden in het geheel niet uitgingen van de idée die Landauer als zijn uitgangspunt erkent. Door deze oorzaak worden nu ook de gevolgen bepaald. N. v. d. Vert.

vaardigd, om b.v. het ergste te noemen, in de steenkolenindustrie. Dit gevaar der vereeniging van de uitbuiters tot prijsverbonden, is ons juist op 't oogenblik zeer dicht genaderd als wij letten op de aaneengesloten vereeniging der petroleumhandelaars met het doel den prijs van de petroleum in buitengewone mate te verhoogen. En toch is deze kolossale uitbuitersbond tegenover die der naaste toekomst nog betrekkelijk onbeduidend en nog te verbreken. Het is voor de konsumenten slechts noodzakelijk dat zij zich koöperatief vereenigen om de petroleum te verdringen en met behulp van huurdersvereenigingen, die pressie op de huiseigenaren uitoefenen, overal de elektrische- of gasverlichting door te voeren. Gelijk echter te voorzien is zullen de gasfabrieken en elektrische inrichtingen slechts korten tijd in de vrije konkurrentie tegen de petroleumhandelaars hun profijt zoeken. Zij zullen spoedig inzien, dat het voor hen nog voordeeliger is, zich met dezen tot een kolossaal kartel te vereenigen, dat ten doel heeft, de gezamenlijke verlichtingsstoffen duurder te maken! Tegenover deze soort van uitbuiting weten nu de staats-socialisten geen ander middel dan het s t a a t s m o n o p o l i e. Dit is echter voorwaar een zeer bedenkelijk middel! De duivel privaat-ondernemer zal zoodoende worden uitgedreven door den Beëlzebub staat! De staatsmacht zal in zeer buitengewone mate worden versterkt; het zal de machthebbende klasse mogelijk worden gemaakt, de arbeidende volksklasse niet alleen door politiek geweld, maar ook ekonomisch door eventueele en plotselinge prijsverhooging der noodzakelijke levensmiddelen te plagen, of belastingen voor leger, kerk en andere „kultuurmiddelen" langs den weg der prijsverhooging, b.v. der steenkolen te heffen! Dat dit mogelijk is, wordt zeer duidelijk bewezen door de indirekte belastingen op de noodzakelijkste levensbehoeften van de arbeidende menschheid. En hoe de toestand der arbeiders onder het staatsmonopolie zijn zou, wordt voldoende door de tegenwoordige staatsindustrieën bewezen! Wij bedanken hartelijk voor zulk „socialisme". Wij vinden het staats-

kapitalisme nog afschuwelijker dan het private!

Er blijft daarom den arbeiders der toekomst tegenover dit gevaar slechts één enkel, en wel een alleszins voortreffelijk middel over, nl.: de internationale werkstaking van die arbeiders, die de door den ring der ondernemers in prijs verhoogde produkten moeten voortbrengen en vervaardigen, bijgestaan door de gezamenlijke internationale verbonden van konsumenten! Onder zulke omstandigheden, gesteund door de koöperaties der konsumenten zullen zulke werkstakingen in tegenstelling met de tegenwoordigen zegenrijk moeten zijn!

In ieder geval moet voor de gelukkige doorvoering van zulke werkstakingen een zeer groote mate van solidariteit worden vooropgesteld. Want de arbeiders, die deze kunstmatig in prijs verhoogde waren produceeren, zullen onder bepaalde omstandigheden wegens deze hooge prijzen in een betrekkelijk zeer gunstige positie verkeeren. Ik zeg uitdrukkelijk: onder bepaalde omstandigheden, want zoo zonder meer geldt dezen regel niet. Integendeel het is aan te nemen dat de ring van ondernemers even zoogoed als hij in staat is de konsumenten af te persen, ook zijn arbeiders op de meest onbeschaamde wijze zal onderdrukken. Ook bewijst het voorbeeld der tegenwoordige steenkolenarbeiders hoe slecht loon en hooge prijs van het produkt vaak samengaan. Maar zelfs vooropgesteld dat onder bijzondere omstandigheden deze arbeiders onder goede konditie verkeeren, toch zullen zij in de vakvereenigingen en vooral in de groote verbruikskoöperaties in zóó hooge mate tot solidariteit worden opgekweekt, dat zij toch aan de werkstaking deelnemen, om de uitbuitersbrutaliteit hunner heeren te breken. Zij zijn immers, wat wij hier niet mogen vergeten, zelf konsumenten en lijden als zoodanig evenals al hun klassegenooten, onder de kunstmatig verhoogde prijzen.

Men ziet, wij zijn geenszins zulke eenzijdig bekrompene dogmatiekers, die op een enkele idee zoodanig verliefd zijn, dat wij in de verbruikskoöperatie uitsluitend het eenige wapen der arbeidersklasse zien. Wij hebben echter gezien, dat alle andere wegen eerst recht be-

gaanbaar worden, door de aaneengesloten vereeniging der verbruikers, en dat de strijd der arbeiders als verbruikers, die totnogtoe zoo volkomen door het proletariaat veronachtzaamd is geworden, het meest doeltreffende wapen der arbeidersklasse is. Om dit wapen krachtig en doeltreffend te hanteeren is slechts één zaak noodig nl: EEN BEGIN! Te Berlijn is een kleine groep arbeiders thans zoover gekomen, om uitgaande van de hier ontwikkelde denkbeelden dit begin te maken. 1) Moge dit voorbeeld vooral in Duitschland, overal, in het Zuiden en in het Noorden, in groote en in kleine industrieplaatsen spoedig navolging vinden!

Mogen de arbeiders onbevangen en zonder vooroordeel de lezing en de kritiek van dit kleine geschrift ter hand nemen; en moge vooral de groote, duitsche sociaal-demokratische partij deze uiteenzetting van een socialist, die zich buiten haar gelederen bevindt, niet met woorden ontvangen gelijk die der farizeeërs: „Wat kan uit Nazareth voor goeds komen!" Laat ons echter hopen dat de arbeidende klasse in Duitschland zeer spoedig tot het inzicht kome, dat ter bereiking van het doel der socialistische maatschappij, tot bevestiging van socialistische organisaties in de eerste plaats één zaak vereischt wordt, nl: de vereeniging van het verbruik.

Toen de eerste engelsche koöperatie, waarvan alle thans bestaanden afstammen in 1844 door de beroemde pioniers van Rochdale werd opgericht, toen geschiedde dit in een ellendig achterstraatje onder het hoongelach der straatjeugd van Rochdale en de spot van naburige kooplieden. In het geheel 28 leden was deze toenmaals bespotte, thans hooggeroemde, koöperatie sterk en toch als geestdriftige socialisten, die innig

---

1) Bedoeld wordt de in '95 door verscheidene anarchistische kameraden te Berlijn opgerichte „Arbeiter Konsum Genossenschaft Befreiung", de eerste arbeiderskoöperatie in Duitschland. Noot v. d. Vert.

overtuigd waren van de waarheid van hun idee, zetten zij hun verheven doel in trotsche woorden uiteen; in woorden die thans na een halve eeuw nog geheel en al ook voor ons streven gelden.

„En verder, dat deze koöperatie zoo spoedig mogelijk ertoe zal overgaan, de produktie en de verdeeling der goederen tot opvoeding van het volk en de krachten tot voortbrenging en regeling te organiseeren; met andere woorden: EEN ZICHZELF ONDERHOUDENDE INLANDSCHE KOLONIE MET GEMEENSCHAPSBELANGEN IN HET LEVEN TE ROEPEN, of andere koöperaties bij de oprichting van dergelijke kolonies hulp te verleenen!

De wil der pioniers van 1844 zal volbracht worden; dat is onze hoop en ons innig streven. Reeds heden verheft de stam der engelsche koöperatie, die uit deze eenvoudige kiem is opgegroeid, rijk en statig zijn kruin in de wereld en de oude bedoelingen der eerste oprichters, de Owenisten en Chartisten, zijn juist bezig om over de jammerlijke doeleinden van nuchtere kortzichtigen te zegevieren. De boom der engelsche koöperaties kan ook bij ons in Duitschland niet meer over het hoofd worden gezien. Moge in zijn schaduw de jonge duitsche arbeiderskoöperatie groeien en bloeien!

EINDE.

Naschrift van den Vertaler.

Gelijk de lezer reeds dadelijk bemerkt zal hebben werd de brochure voor eenige jaren nl. in den loop van '94 door onzen strijdgenoot Gustav Landauer geschreven voor Duitschland en met het oog op duitsche toestanden. Immers dit blijkt reeds uit het eerste hoofdstuk, waar de politieke toestand in Duitschland in dien tijd besproken wordt. Waar echter juist hieruit door den schrijver konklusiën worden getrokken ten gunste van de ekonomische zelfhulp, daar meenden wij ook deze beschouwingen niet te mogen weglaten en de brochure zoo getrouw mogelijk volgens het duitsche origineel in het Hollandsch te moeten vertalen.

Bovendien wij vonden de hier gevolgde uiteenzetting van de idée der ekonomische zelfhulp van de arbeiders door het oprichten van vrije verbruiks- en voortbrengings-koöperaties buiten inmenging van den staat belangrijk genoeg om haar aan de ernstig naar sociale zelfbevrijding strevenden onder ons volk voor te leggen. Al zijn wij het nu juist niet precies in *alle* onderdeelen met den schrijver eens, ook wij meenen dat aan de idée van ekonomische zelfhulp op dezen grondslag, als verdere uitbouwing en ontwikkeling van den modernen ekonomischen strijd der arbeiders, de toekomst behoort. Het is en het zal volgens onze meening steeds meer blijken te zijn het krachtigste wapen en de sterkste dam tegen het overal veldwinnend staats-socialisme en dwang-kommunisme der sociaal-demokraten. Tegenover de discipline en de onderwerping van het individu bij dezen, zal de ekonomische zelfhulp opvoeden tot het vrije initiatief en het direkte zelfstandige beheer der ekonomische krachten van de maatschappij door de arbeiders.

Ook in Nederland is het terrein voor de verbreiding van de idée der ekonomische zelfhulp niet ongunstig, maar hier zal zij, daar ons volk een meer landbouwend dan industriëel volk is, zich vooral vertoonen op het gebied van den landbouw als vrijwillige koöperatie van landarbeiders. Misschien dat eenmaal de nog jeugdige landarbeidersbond in staat zal zijn stappen in deze richting te doen. Maar vooral zijn het de betrekkelijke vrijheidszin van ons volk, zijn sterk ontwikkeld individualisme en zijn afkeer van ambtelijke en militaire discipline die het eer geschikt maken voor de opname van de idée der ekonomische zelfhulp dan op den duur voor de gevaarlijke krachtsverspilling, die de sociaal-demokraten vol pathos aanbevelen als: „de verovering van de staatsmacht door de parlementaire aktie."

In een tijd als de tegenwoordige, waarin ook in de sociaal-revolutionaire beweging in Nederland de idealen scherper omlijnd worden en door de meest ernstige strijders naar nieuwe wegen gezocht wordt om hun ideaal te verwerkelijken, kan een aandachtige lezing en overweging van Landauers brochure over de koöperatie-idée alleszins zijn nut hebben.

Moge dit geschriftje bijdragen om de sluimerende geesten voor het groote sociale vraagstuk op te wekken, en de ernstige bewuste mannen tot scherper inzicht te brengen van de weg die kan voeren naar de vrije anarchistisch-socialistische maatschappij.
